

Conquerint els bars: plaer i poder en l'accés a espais de negociació cultural

Britt-Marie Thurén
Umea Universitet
Centre for Women's Studies

Tot i que és urgent de desenvolupar conceptes de les relacions de poder, en aquests temps postmoderns s'ha tornat difícil de mantenir una posició intel·lectual que sigui alhora crítica i compromesa amb qualsevol tipus de canvi social. L'article proposa l'accés als espais de negociació cultural com a contribució a la teoria dels recursos de poder; sense caure en l'etnocentrisme, es proposa de descriure els fenòmens del poder d'una manera transcultural. Amb exemples dels meus estudis dels moviments veïnals en la classe mitjana madrilenya i en un barri obrer de València, i centrant-me especialment en les relacions de gènere, proposo aquest concepte com una eina molt útil per a l'antropologia crítica i evolutiva. Parlar és fer. Parlar és un acte social. La negociació cultural és un aspecte de qualsevol altre tipus d'acció social. D'això en surten un seguit de conseqüències que són analitzables com a relacions de poder.

While it is urgent to develop concepts of power relations, in these postmodern times it has become difficult to maintain an intellectual position that is both critical and engaged with any type of social change. The article proposes a concept of access to spaces of cultural negotiation as a contribution to a theory of resources of power; without falling into ethnocentrism, it ventures to attempt to describe phenomena of power in a transcultural manner. With examples from my studies of the neighbors' movement in middle-class Madrid and a working-class neighborhood in Valencia, and focussing especially on gender relations, I suggest this concept as a useful tool for a critical and comparative anthropology. To speak is to do. Speaking is a social act. Cultural negotiation is an aspect of any other kind of social action. From this follows a series of consequences that are analyzable as power relations.

Traducció:
I. Luís Calvo

Poder, gènere i negociació cultural

Tot s'ha de contextualitzar: en això estem d'acord tots els antropòlegs des de Malinowski. Per tant, haig de començar per contextualitzar la pregunta que faré en aquest article.

Em preocupen les qüestions de poder, especialment aquelles relacionades amb les jerarquies existents en quasi tots els ordres de gènere del món. Formulo preguntes sobre aquest tema des de dos àmbits disciplinaris: l'antropologia i els estudis de gènere. És una combinació complicada. Dit d'una manera molt simple: com a antropòloga m'entren ganes de comentar quasi totes les teories feministes dient: "Bé, d'acord, molt interessant, però aquí es dona per fet quelcom que no és universal; el que s'analitza aquí és un ordre de gènere especial, l'occidental. Les coses poden ser d'una altra manera. I per pronunciar-nos sobre el fenomen de gènere com a tal s'ha de tenir en compte totes les seves expressions. Si no, caiem en etnocentrisme." Però com a feminista em frustro igualment davant moltes proposicions antropològiques. No s'ha de ser etnocentrista, però tampoc relativista. Les dues posicions poden ser poc ètiques, i les dues postures poden conduir a errors en les anàlisis. El relativisme és necessari com a contrapès a l'etnocentrisme, però cal ser agosarat i definir algunes situacions concretes com a desiguals, fins i tot injustes. En els temps postmodernistes que corren, aquesta segona frustració se m'ha anat fent més urgent. S'ha imposat un grau de relativisme tal que s'ha fet molt difícil adoptar postures crítiques.

De manera constant es parla avui de discursos i representacions i això és important també per a l'anàlisi de qüestions de poder. Però no és suficient definir tal o qual representació com a dominant. Com arriba a dominar una representació? De quines maneres es reproduïxen els discursos?

Em sembla necessari operacionalitzar el concepte de poder. És difícil concretar i encara és més difícil comparar sense cometre errors etnocèntrics. Amb tot, des d'una òptica feminista és imprescindible. Com es poden reconèixer factors que indiquen jerarquia, en qualsevol tipus

de societat? I una vegada reconeguts i descrits, com es podran *comparar*, per construir teories sobre les relacions –inevitables?– entre gènere i jerarquia?

Per contribuir a aquest esforç, proposo un recurs de poder que ha de ser universal en la mesura que els éssers humans som el que els antropòlegs creuen: éssers culturals. Ho anomeno “accés a espais de negociació cultural”.

Parlar és fer. El que es diu influeix en l'organització social. El mode principal per a la majoria de les persones de participar en el procés de canvi de qualsevol aspecte de la vida social és expressant els seus punts de vista de manera que puguin ser escoltats. Si ho fan un nombre de persones més gran, millor. Per tenir influència s'ha d'accedir als espais en què la gent es reuneix, parla i escolta. Aquests espais poden ser els que tot sovint s'esmenten i defineixen com a tals –premsa, partits i sindicats, cercles intel·lectuals...– però també s'hi inclouen altres, com els espais de la vida quotidiana, i potser són els de la vida quotidiana els que tenen més pes en els processos de canvis profunds. En qualsevol indret en què es reuneixen dos o més persones que tinguin alguns punts de vista –és a dir, experiències– diferents, i expressin aquests punts de vista, allí es negocia culturalment, allí hi ha processos culturals en marxa.¹

Per exemple, en el meu treball amb el moviment veïnal veig que les dones estan descobrint que és perillós no anar al bar després de la reunió de l'associació. És en el bar on es formen les aliances, circula la informació, s'esmolen els arguments... Les dones hi *volen anar, intenten anar* hi, saben que hi *haurien d'anar* –però per regla general no hi van perquè se n'han d'anar corrents a casa a preparar el sopar, a posar els nens al llit i a tranquil·litzar els marits, demostrant-los que no són al bar fins a altes hores de la nit en companyia d'altres homes.

En aquest exemple veiem com el recurs “accés a espais per a la negociació cultural” depèn així mateix d'altres recursos, com temps i llibertat de moviment, i depèn també d'altres construccions culturals, com les del ritme diari, la sexualitat, la família i el matrimoni.

A hores d'ara, la recerca de nous àmbits d'estudi en l'antropologia del gènere està fent que la imatge tradicional de la dona –estereotipada– i els seus espais d'acció es trenquin de manera notable.

No s'ha de definir els espais de negociació cultural com espais “públics” perquè també en moltes reunions familiars hi ha negociació cultural en marxa, i la mateixa separació de “domèstic” i “públic” pot ser qüestionat, com ho és per la teoria feminista, i és al que també jo vull contribuir aquí. Una llar pot esdevenir escenari de negociacions culturals importants, quan hi ha diferències de punt de vista, per exemple generacionals, i el pes simbòlic del poder maternal en les cultures mediterrànies no és menyspreable. Però tampoc

1. La meua posició teòrica es basa en teories d'aprenentatge, canvi i reproducció cultural que intenten explicar com es fan comunes les idees compartides i com tendeixen a reproduir-se, i a la vegada mai es reproduïxen perfectament, és a dir, sempre canvien, i també intenten explicar com moltes idees són individuals i compartides a la vegada. Penso especialment en els conceptes “habitus” i “doxa” de Pierre Bourdieu, la teoria cognitiva de Claudia Strauss i Naomi Quinn i les teories crítiques de discurs, especialment Fairclough. Aquestes teories es col·loquen en el context de les teories de pràctica que analitzen tot tipus de processos socials com processos dialèctics, és a dir, sense oblidar ni les condicions materials, ni les estructures socials ni les intencions i els actes d'individus i grups. Vegeu: Bourdieu (1977), Buchholtz (2002), Strauss i Quinn (1997), Winther Jorgensen i Phillips (2000). Per a qüestions de complexitat cultural, vegeu Hannerz (1992).

*Dones a la societat contemporània occidental:
noves formes de concebre el seu paper
individual i col·lectiu.*

és convenient definir l'espai de negociació cultural de manera que inclogui tot el que passa en l'àmbit familiar, perquè qui més parla, amb més gent tindrà, de manera indubtable, una influència més gran que el que parla amb menys gent i més o menys sempre amb les mateixes persones, i és més probable que les oportunitats d'ampliar els cercles es donin fora de l'àmbit de la llar. Vist així, un bar –generalment un comerç de propietat privada i un indret per a relacions que es defineixen com a privades– és un lloc més “públic” que una associació, perquè la clientela que sempre hi va serà més variada i l'accés és, formalment, no restringit. En resum, no hi ha paral·lelisme entre públic/privat i grau de rellevància de les negociacions culturals.

En l'antropologia feminista se succeeixen els debats teòrics sobre el tema del poder. Se cerquen formes d'explicar els trets que semblen universals de la subordinació de les dones, a la vegada que continua l'esforç empíric de descriure els ordres de gènere del món, en totes les seves variacions i inestabilitats que semblen escapar a qualsevol temptativa de generalització (Di Leonardo 1991, Mascia-Lees *et al.* 1989, Moore 1999, Visweswaran 1997). Això és un dilema que cal resoldre, tant en l'antropologia del gènere com en la teoria feminista interdisciplinària, i és un dilema que afecta també altres estudis crítics. S'han de formular preguntes que serveixin per definir i descriure relacions de poder, com per exemple: Quines coses, en una societat donada, constitueixen desigualtat i quines senzillament diferència?

Quins recursos són decisius per a la capacitat de distintes categories de persones d'actuar en el seu mateix interès o formular un interès propi? Com s'interpreten les relacions de poder pels mateixos afectats? (Di Leonardo 1991, Thurén 2002)

Tot això varia en el temps i l'espai. Però és probable que existeixin recursos que són importants sempre i en totes parts, sempre que es defineixen de manera suficientment abstracta. Per tant, per facilitar la comparació és necessari cercar conceptes analítics tan buits de contingut previ com perquè siguin aplicables a tot tipus de dades empíriques.

El concepte de «negociacions culturals» fa referència als processos de reproducció cultural i social que depenen de les pràctiques quotidianes. Aquest tipus de processos estan en marxa constantment, i la part més gran dels actes humans tenen significats que hi influeixen. Però es poden distingir indrets, tipus de comunicació i conjunts d'accions que tenen significats especials per a la reproducció d'idees.

Cada societat té les seves formes de negociació cultural. Algunes considerades legítimes, com les tertúlies literàries o els debats polítics, altres il·legítimes, com el *xafardeig*.² No tenen perquè ser verbals però tot sovint ho són. Per a una bona comprensió de la reproducció cultural i social, és adient descriure totes les formes de negociació cultural i les seves respectives normes (qui participa on, en quines condicions, què es comunica com, etc.).

Les teories que tracten del «poder» tot sovint fan preguntes sobre les característiques del poder (és sempre opressiu o pot ser «productiu?»), sobre les bases del poder (recursos econòmics, prestigi, xarxes socials, etc.) o sobre la seva reproducció i la possibilitat de resistència o canvi (incloent tant teories sobre com el sistema es resisteix a les resistències com qüestions estratègiques sobre com actuar per canviar-lo). Hi ha una escassetat d'un tipus de preguntes que considero necessàries per a qualsevol estudi crític, i especialment per al feminisme: com reconèixer una relació social com basada en el poder? Quins tipus d'informació es necessita per poder afirmar que certa relació és jeràrquica? És a dir, preguntes que poden

Els bars: llocs d'accés que les dones han de reivindicar.

ajudar-nos a fer una etnografia rellevant per a la tasca feminista.

Si el món social es constitueix en gran mesura en i pels discursos, aquest fet es pot considerar com un teló de fons general per a molts tipus d'anàlisi. Però si volem practicar més específicament una anàlisi que contribueixi a comprendre millor els processos a través dels quals algunes categories obtenen més influència que altres sobre el que passa, és a dir sobre com serà la societat i els seus discursos en el futur —llavors aquest teló de fons esdevé un punt de partida per desenvolupar conceptes per a una descripció.³

Espais nous i vells

Tenir accés a molts espais per a la negociació cultural és allò que dona a una persona o a un grup possibilitats de fer que les seves idees es reproduïxin millor que altres. Si això és necessàriament així, com crec que ho és, el concepte d'accés a espais de negociació cultural servirà per investigar les relacions de poder en qualsevol tipus de societat i per descobrir-ne nous aspectes.

Les negociacions culturals no són solament verbals. També es negocia a través de comunicació simbòlica de tot tipus, com llenguatge corporal i manera de dur el vestit, transgressions de normes i fronteres, protestes, ambivalències calculades, usos de l'espai, etc., i els resultats són observats i interpretats. Participar en negociacions culturals comporta tenir accés als indrets en què es mira i en què s'és vist, a més dels llocs en què es parla i s'escolta. La llibertat de moviment per qualsevol espai públic a qualsevol hora del dia o de la nit pot ser tan important com la possibilitat d'escriure en la premsa o assistir a congressos científics. La reproducció cultural té lloc en tot tipus d'espais i en una perspectiva llarga probablement depengui més de les pràctiques quotidianes de tot el món que de les produccions polides d'uns pocs (encara que, per descomptat, s'influeixin mútuament).

En una conjuntura de canvis visibles, és probable que les condicions de negociació cultural en si mateixes siguin objecte de renegociació, la qual

cosa les fa doblement estratègiques per a la teoria feminista.

Tenir accés als espais en què prenen forma les idees és un recurs tan important com l'accés als béns de producció. La negociació cultural canvia la realitat, i per tant, si una categoria de persones és exclosa, totes les que pertanyen a aquesta categoria corren perills imprevisibles, encara que hi

2. La paraula *xafardeig* és un exemple de com es genèritza una activitat que, de fet, tot sovint és cosa de dones i homes per igual. Si es vol devaluar un tipus de negociació cultural, es pot anomenar *xafardeig*, mentre que els tipus que es respecten s'anomenen debats o entreteniment o un altre terme neutral, i és conegut que la paraula *xafardeig* s'associa amb les dones a Espanya (i en molts altres països). És a dir, segons siguin dones o homes o grups mixtos que exerceixen la negociació cultural, es diu de diferents maneres i tindrà també, per regla general, conseqüències distintes. El que es valora, es tindrà més en compte, i per tant tindrà unes conseqüències més grans. Això és una manera sexista d'usar el llenguatge i té conseqüències per a la reproducció de la jerarquia de gènere. Jo utilitzo la paraula *xafardeig* de manera neutral tant pel que fa a gènere com pel que fa al valor: *xafardeig* = negociacions culturals que adopten la forma de comentaris sobre el que fan altres persones.

3. En això, potser, es trobi la diferència entre Foucault i Bourdieu: Foucault ens pintà un teló de fons; Bourdieu ens suggereix una manera d'analitzar circumstàncies empíriques a la llum d'aquest teló de fons.

*Dones i noves actituds socials:
noves configuracions i noves
maneres de ser i d'estar.*

hagi excepcions individuals en la participació o variacions en el grau d'exclusió.

Si els missatges circulen principalment en dos mons separats segons el gènere, o si, al contrari, creuen tot sovint la barrera entre els dos mons, això ha de suposar diferència en com es reproduirà/canviarà l'ordre de gènere.

Que això passi així és un efecte estructural. És un fet independent de les interpretacions que les persones en qüestió desenvolupen en la seva situació, i independent de les defenses culturals i psicològiques que poden contenir aquests tipus d'interpretacions. Assenyalar aquest tipus de factors ajuda a evitar el relativisme paralitzant que, per exemple, es pot expressar en el conegut argument antifeminista que diu que les dones en situacions "tradicionals" (en l'àrea mediterrània això vol dir més o menys tancades a casa i/o en la vida familiar i/o en tasques de reproducció diària de la vida, en resum, en "el que és domèstic") estan contentes així, no volen participar en la vida "dels homes" i/o que exerceixen molt de poder, tant o més que els homes, perquè prenen les decisions de l'àmbit familiar, que són les més decisives per al benestar de tothom. No és solament qüestió d'eleccions personals, ni dels processos que siguin visibles des de la perspectiva dels afectats, sinó que és qüestió de com s'efectua la reproducció cultural.

No val argumentar –com també es fa, ja d'una manera una mica més sofisticada– que és possible obtenir un equilibri de poder si cada gènere té una esfera pròpia d'actuació.⁴ No hi haurà aquest

equilibri si les esferes es fan de manera que una tingui més espais de negociació cultural que l'altra o mentre els espais d'una esfera incloquin, subsumeixin o dominin els de l'altra.

Col·locar certes categories de persones en espais delimitats (per exemple, la llar o la vida familiar), i donar-los certs privilegis (per exemple, el dret de ser mantinguts o el monopoli d'alguns coneixements, per exemple els emocionals) a canvi que renunciïn a participar en altres espais, sempre serà perillós per a les persones en qüestió, perquè limitarà la seva influència en la reproducció cultural. Altres experiències que les seves mateixes, definiran què és el que comptarà com a bo o com a dolent, just o injust, desitjable o refutable. Aquest desequilibri de poder serà més gran com més gran sigui la segregació entre els dos mons. Una categoria (en aquest cas les dones) acabarà en una situació de desavantatge cultural en què, fins i tot, arribin a mancar les paraules. Es convertiran en una categoria silenciada. Edwin i Shirley Ardener ens han fet veure, fa ja més de 20 anys, que els discursos dominants donen forma al llenguatge mateix, de manera que per als no dominants és difícil expressar els seus punts de vista. No hi ha paraules per expressar el que els passa; per tant, en algun sentit no els passa. El que no es pot dir, quasi ni es pot pensar, quasi ni passa.

Però les categories silenciades mai no són passives, ni totalment silencioses. I en conjuntures de canvi s'obren esquerdes culturals. Neixen més contradiccions, més coses són accessibles per al dubte i la negociació. Per tant, en èpoques de canvis visibles, especialment canvis que són viscuts com a visibles i importants, resulta relativament més estratègic i factible descriure els espais de negociació cultural com quelcom que per si mateix es negocia.

A Espanya, per exemple, es creen des de fa aproximadament dues dècades molts espais nous per a la negociació cultural. S'ha sentit una necessitat de crear fòrums de debat, com grups de reflexió moral (religiosos o no), tertúlies amb temes específics, grups d'amics que es reuneixen amb regularitat, associacions de persones amb quelcom en comú que els exigeixi una reflexió

La formació ha esdevingut un factor clau en tornar a dissenyar el paper social de la dona. Exercici de selectivitat a la Universitat de Barcelona el 2001.

especial (per exemple, associacions de dones separades), grups de barri, etc.

Generització o no

Veiem, doncs, el que ens envolta des d'aquest punt de vista. Pel que fa a la participació de dones i homes en les negociacions culturals a Espanya, m'atreveixo a generalitzar:⁵ els espais per a negociacions culturals són altament generitzats,⁶ però cada vegada menys. Tant la segregació real per gènere com la generització simbòlica disminueixen (encara el procés és en diferents fases i en diferents contextos). Dones i homes conversen les unes amb els altres en els seus indrets de treball i en festes i reunions particulars, com sempre, però no suposa exactament el mateix de sempre, ja que aquests espais es tornen cada cop més mixtos pel que fa a gènere, la qual cosa fa que el que allà es digui tingui conseqüències noves. Dones i homes es troben també cada cop més, tot sovint, en reunions de sindicats i partits, i cada vegada hi ha un nombre més gran d'associacions i cada vegada es tornen menys generitzats o almenys mixtos.⁷ Molta gent, no solament de la classe mitjana, pertany a clubs esportius, en què es poden practicar esports diversos, però en què moltes vegades l'activitat més important és conversar amb amics i coneguts.

Cada vegada més dones participen en espais

4. Aquest argument ha estat i continua sent corrent en discussions quotidianes sobre qüestions de gènere i poder; el mantenen també moltes de les feministes que defensen una diferenciació de gènere (vegeu per exemple Llibreria de Dones de Milà, 1996) i també alguns antropòlegs, per exemple David Gilmore (1990).

5. Generalitzar sempre és arriscat i ho és especialment generalitzar sobre un país gran i divers com Espanya, fet que pot ser poc menys que suïcida. Però tot és qüestió de l'escala de comparació. Vistes les circumstàncies espanyoles des de l'horitzó del nord d'Europa, o des de la perspectiva global que ofereixen els coneixements antropològics en total, sí que és possible generalitzar sobre Espanya. Les meves generalitzacions es basen en vint anys i diversos projectes de recerca en diferents regions del país, en diferents ambients de classe social i distintes ideologies. Això sí, sempre en contextos urbans.

6. El verb *generitzar* indica la presència d'una marca de gènere o el procés de posar o treure aquesta marca. Quelcom que anteriorment no tenia a veure amb el gènere pot començar a tenir-hi a veure; de la mateixa manera podem dir *desgeneritzar* per indicar que quelcom que tenia a veure amb el gènere deixa de fer-ho, o bé que el grau d'importància del gènere baixa. Per exemple, considero que el mercat laboral a Espanya estava fortament generitzat durant els temps franquistes, i a més el règim s'esforçava per generitzar-lo més del que ho estava; ara s'està desgeneritzant, sense que s'hagi arribat, però, a desgeneritzar-se del tot.

7. S'ha de fer una distinció entre grau de generització i grau de segregació. El primer tracta de construccions culturals, el segon és una descripció empírica. Un context neutre pel que fa a gènere és un context no generitzat, és a dir, el gènere d'una persona és informació irrellevant segons les normes vigents. En un context mixt hi ha persones de dos o més categories de gènere, no solament d'una. Un context no generitzat pot ser mixt o no (pot ser cosa de casualitat). Si un context mixt no és generitzat, no hi ha problema, és mixt com seria d'esperar d'un context no generitzat. Si és generitzat, és a dir, si duu una marca d'un gènere encara que hi hagi persones d'un altre gènere presents, pot ser perquè hi ha persones que s'oposen a la generització vigent i envaeixen el context malgrat la seva generització, o pot ser que hi hagi subcontextos diferentment generitzats dins del context no generitzat. Un exemple del primer aspecte podria ser un home en una cuina. Un exemple del segon podria ser una cafeteria que es considera en general de lliure accés per a dones i homes per igual, però en què la barra és generitzada com a masculina, i s'hi asseuen quasi solament homes, mentre que les dones s'asseuen a les taules, que no són generitzades ni com a masculines ni com a femenines, o en alguns casos tal vegada són generitzades com a femenines.

generitzats (anteriorment) masculins, com associacions i llocs de treball. Els homes, amb tot, participen força menys en espais femenins com botigues de compres diàries, grups de conversa del veïnat o els bancs dels parcs en què juguen els nens.

L'anomenat xafardeig de les cues en les botigues de comestibles és –o ha estat– l'equivalent de les dones a la vida social dels homes en els bars: un espai femení i tradicional, en què entren homes alguna vegada, però s'afanyen a comprar i marxar quan poden. Així que, encara que a vegades mixt, és un espai generitzat simbòlicament com a femení.

Però en queda cada vegada menys, d'aquesta vida social de les dones en les botigues, ja que cada vegada més es fan les compres en supermercats, i alguns homes comencen a fer la compra quotidiana. Altres espais tradicionals de les dones s'han extingit quasi per complet; els forns comuns, els safareigs... En canvi, els espais masculins tradicionals, com els bars, s'adapten i sobreviuen.

Si és important tenir espais separats segons gènere per construir discursos alternatius, que es perdin els espais femenins vol dir que les dones han perdut una cosa important. Però això és un fet que difícilment es veu com a pèrdua, perquè aquells espais de trobada eren també de feines dures que ara s'han fet més lleus. (Qui no prefereix una rentadora a casa al safareig públic!) Si convé restablir espais femenins,⁸ cal construir-los d'una altra manera. De moment, constatem senzillament que la segregació disminueix, perquè per un costat els espais femenins desapareixen, i per l'altre, els masculins es mantenen i es transformen.

La segregació disminueix també perquè la vida social se centra cada cop més en la parella heterosexual. Els espanyols creuen en l'amor i en la família, com consta en tot tipus d'enquestes. I l'èmfasi ideològic és en «la parella», és a dir, en la relació entre una dona i un home. «Abans» el matrimoni era una institució pragmàtica, separada de les relacions amistoses; «avui en dia» una parella comparteix gran part de la seva vida social.

Disminueix, per tant, la generització dels espais de negociació cultural perquè desapareixen els espais tradicionalment femenins, i els tradicionalment masculins es tornen més mixtos, i alguns tradicionalment mixtos, com la vida en família, adquireixen més importància cultural. Però, sobretot, disminueix la generització perquè a les dones se'ls obren moltes portes abans tancades.

El carrer, la nit...

Cal recordar que els espais per si mateixos són objecte de construcció cultural, és a dir, de negociació. Què constitueix un lloc important? On són els seus límits? Per a què s'usa? Etc.

Un exemple: el moviment feminista d'Espanya té una consigna que diu: "Cal conquerir el carrer! Cal conquerir la nit!" De vegades, fins i tot, es concreta dient: "Conquerim els bars!".

Per a molta gent això sembla una frivolitat. Pensem en la vella dita: "La dona és de la casa, l'home és del carrer." Segons aquesta manera de pensar, "el carrer" és una metàfora de tot tipus d'activitat pública i de tots els indrets en què les dones no haurien de trobar-se: el mercat laboral, les associacions polítiques, l'administració de justícia, el món del plaer, etc. És a dir, la metàfora tracta de l'accés a recursos econòmics, de la presa de decisions fora de la família i en tot tipus de debats públics sobre aquestes coses, i defineix aquest accés de manera que es col·loca fora de l'abast de la dona, normativament. La dona que desitja sortir de «la casa», on hauria de restar segons aquest discurs, se suposa frívola, a la recerca de coses que no ha de desitjar cap dona.

Precisament perquè conquerir el carrer és frívol segons els discursos tradicionals, no és gens frívol per al moviment feminista sinó subversiu i per tant una estratègia fonamental. Cal subvertir la metàfora que resumeix l'ordre de gènere que es vol canviar. La divisió del món en una esfera domèstica i una pública no és quelcom estàtic. Es pot negociar quina cosa pertany a quina esfera, i es pot negociar la mateixa existència de la divisió. I es fa, en milions de petits actes i comentaris quotidians. La participació de les dones en el mo-

Les possibilitats de les noves tecnologies de la informació estan possibilitant noves realitats per a les dones.

viment veïnal és un exemple, i per tant és quelcom que canvia l'ordre de gènere, encara que les dones del moviment generalment no vulguin ni sentir parlar de feminisme (Thurén 2000).

Conquerir la nit es tracta del mateix, però expressat en termes de temps. Si "el carrer" es defineix com un territori dels homes, ho és doblement quan ha caigut la nit. Amb tot, és a partir d'aleshores que té lloc gran part de la vida pública en la qual volen participar ara les dones: reunions d'associacions, estudis nocturns, cinema i teatre, sortides amb amics, hores extraordinàries per guanyar més diners, llocs de treball amb torns obligatoris...

... I els bars

El lema "Conquerim els bars!" tracta igualment de l'accés a tot tipus de vida pública, no solament de temps lliure i plaers diversos.

Encara que també. Clar que es tracta de temps lliure i de plaer, però no és frívol voler participar en això. Entrar en un bar és, entre moltes altres coses, una manera de crear-se oportunitats sexuals. Entrar en un bar obre també la possibilitat de fer noves amistats o de trobar-se amb vells amics i coneguts i passar una bona estona. Divertir-se no es podrà definir com un dret humà, però segons la nostra manera de pensar (occidentals dels segles xx i xxi) no hi ha cap raó que es pugui anomenar justa perquè un gènere no disposi de les oportunitats de passar-ho bé que té l'altre gènere. A Espanya, com a part del procés de negociació cultural sobre el que és "femení", cada cop més les dones es prenen el dret de fer coses en les quals gaudeixen sense tenir una tasca com a excusa (per exemple, cosir per poder-se reunir amb les amigues o tenir cura dels nens petits per poder fer una passejada pel parc).

Però no es tracta solament de passar-ho bé. El bar és una institució important en la vida espanyola. És un oasi omnipresent, un espai de socialització i de vida social, i un indret pràctic on dirigir-se si es vol cercar coneguts, rebre missatges, descansar una estona de la calor o del fred... A aquells que van de pas ofereix informació i contactes locals.

No és estrany, per tant, que a diferència de moltes altres institucions socials els bars hagin sobreviscut a la urbanització, i crec que continuaran existint i seran defensats com a punts de trobada, amb funcions quotidianes flexibles, encara que la vida laboral, el ritme diari, els estils urbans de vida i la tecnologia de comunicació adoptin formes noves.

Però per a una dona resulta, encara avui, menys còmode entrar en un bar sola que acompanyada, encara que sigui a migdia i per prendre un refresc.

Segons quins bars, és clar

Les espanyoles usen cada cop més els bars, però aquests continuen sent principalment un territori masculí. Les dones tenen accés, de vegades, a alguns bars en certes condicions, i per a fins es-

8. No sé si convé o no; és una qüestió estratègica important en la qual no entro de moment, perquè necessitaria molt més espai. Aquesta és relacionada amb els debats feministes sobre estratègies de separatisme o d'integració, i amb temes teòrics sobre com es reproduïxen i canvien els discursos dominants o alternatius i com s'articulen entre si.

pecífics. Per als homes els bars són un recurs tan normal que ni s'aturen a pensar en quines normes regeixen el seu ús.

A més, els homes poden usar els bars d'una manera encara més seriosa; en els bars es fa política i es preparen negocis, es fan plans, es comenten relacions i opinions...

Com ja vaig dir, les dones del moviment veïnal estan descobrint el perill que representa no anar amb els companys al bar després de la reunió de l'associació. Amb tota probabilitat succeeix el mateix en els sindicats i en els partits polítics. Saben que hi haurien d'anar, però no sempre poden, perquè l'accés a aquest espai no és qüestió solament de la generització de l'espai com a tal sinó de la construcció cultural d'altres coses, com la nit, el matrimoni, la maternitat...

Però, a més, hi ha la generització simbòlica dels bars. Una dona pot ser en un bar fent exactament el mateix que els homes, beure i menjar, parlar i fer bromes, i tot i així no pot aprofitar l'ocasió de la mateixa manera. El seu habitus no està tan disposat com el d'un home per experimentar el bar com un indret de descans i gaudi. Per això, és també més difícil per a ella que per als seus companys masculins, jugar amb les possibilitats estratègiques que ofereix aquest espai.

Per a la persona que vol canviar l'ordre de gènere és essencial lluitar per la redefinició d'aquesta classe d'espais. Però és difícil perquè es tracta de complexos culturals densament teixits i de profundes arrels en els habitus. Com bé diu Bourdieu, les disposicions de l'habitus és freqüent que sobrevisquin força temps després que desapareguin les condicions de la seva formació.

Espais de la classe mitjana

Fins aquí els exemples han estat estrets dels meus estudis d'ambients de classe obrera, principalment de València. Tot això, per descomptat, varia segons moltes variables, però sobretot segons classe social. Per això faré un breu comentari comparatiu amb la classe mitjana de Madrid, on vaig fer un estudi a principis dels anys noranta del segle xx.⁹

Si mirem les formes i els llocs per a la negociació en ambients de classe mitjana a Madrid, veiem que el gènere organitza les normes d'accés i participació de manera que els punts de vista dels homes tenen millors probabilitats de ser escoltats i de ser presos de manera seria. Varien els modes i el grau de separació segons gènere, però es pot afirmar que els homes tenen, en general, més accés a llocs estratègics de negociació cultural. Això no explica tota la reproducció cultural de l'ordre de gènere, però sí explica una part de la tenacitat de la jerarquia i la diferenciació.

Això és així, però no està tranquil·lament així. Es qüestiona i es combat de moltes maneres. Moltes dones entren en els espais dominats per homes (com partits polítics o la tertúlia sobre futbol en el club social). L'especificació segons gènere d'alguns espais és en lliça o, almenys, en dubte. Els espais nous que es creen freqüentment són mixtos. Molt pocs continuen sent exclusivament d'homes.

Comparats amb els espais de la classe obrera, els de la classe mitjana són menys generitzats, però per diferències d'experiències i estils d'interacció, tant dones com homes prefereixen conversar amb persones de la mateixa categoria de gènere, de manera que les converses són tot sovint segregades encara que les situacions en la seva totalitat siguin mixtes. (En la reunió familiar les dones tot sovint s'asseuen en un cantó, els homes en un altre. En el sopar de matrimonis pot ser que s'asseguin els matrimonis junts, de manera que cada home tingui dones als seus dos costats, i les dones, homes, però s'inclina cap endavant o cap enrere per parlar amb els seus congèneres¹⁰.)

Les ocasions que hi ha en la classe obrera per a la vida social segregada segons gènere, o no existeixen o es consideren poc acceptables en la classe mitjana. En l'actualitat, les activitats culturals o polítiques de la classe mitjana no són quasi mai generitzades, encara que són poc mixtes en la pràctica. L'èmfasi ideològic en "la parella" és més fort que en la classe obrera. Els homes de classe mitjana no fan tanta vida de bars i no donen tanta importància social a la que fan. Les dones de classe mitjana no parlen tant amb altres dones en

les botigues, perquè poden fer les compres en supermercats. Tampoc es troben sovint amb altres dones a les portes dels col·legis en anar a buscar els fills, perquè els seus fills van sovint al col·legi en autocar. Viuen en àrees en què els veïns no es coneixen gaire, on fins i tot pot ser que s'eviti de tenir-hi gaire contacte. No arriba informació a través dels sorolls del pis del costat, perquè les cases estan millor fetes. No poques dones treballen fora de casa i els indrets de treball freqüentment són mixtos pel que fa a gènere. Etcètera.

D'aquesta manera, els mons de dones i homes de classe mitjana es van semblant entre si cada cop més. L'abast de l'ordre de gènere disminueix.¹¹ Però continuen sent dos mons, que creen habitus distints, ja que la divisió de tasques continua sent força clara i general; això és així a la classe mitjana, com també és així a la classe obrera, encara que de manera diferent. I com la part més gran de les converses tenen lloc o entre dones o entre homes, l'intercanvi d'informació, experiències i opinions entre els dos mons resulta limitat. La segregació conversacional manté les diferències entre dones i homes i impedeixen una elaboració cultural comuna dels canvis que sobreenen. Així es reprodueixen les diferències.

Conseqüències per a les relacions de poder

Cada ser humà duu un paquet d'experiències que interpreta a través d'un filtre que, a la vegada, ha estat format de les seves experiències en interacció amb els complexos d'idees que l'envolten. Millor dit, tots els complexos d'idees que troba l'individu esdevenen també experiències, i totes les seves experiències, en sentit ampli, interactuen entre si i influeixen en com interpreta tot el que passa. Això és el que Bourdieu anomena "habitus".

Si un habitus individual consisteix en experiències sedimentades, i si una part important de les experiències consisteix en els missatges que es reben, es formulen i s'envien, aleshores els contextos de discurs en els quals es participa són d'importància decisiva per a la formació de l'individu. El conjunt d'espais de negociació cultural

en el qual participa una persona és un factor entre molts, però és un dels factors principals que fan d'una persona el que és i determinen com pot i vol actuar.

9. No és aquest el lloc de profunditzar en el debat sobre el concepte de classe. Solament dir que uso la paraula aproximadament de la mateixa manera que la gent que he estudiat: la classe obrera és, doncs, la categoria d'assalariats o petits empresaris sense treballadors que guanyen pocs diners, han estudiat poc (almenys les generacions més grans) i viuen en barris considerats poc elegants, mentre que la classe mitjana la formen assalariats amb educació universitària i sous còmodes.

10. Si en l'actualitat l'ordre de gènere funciona de manera que tant per a dones com per a homes resulta més agradable conversar amb persones del seu mateix gènere, podríem dir que en això la classe obrera té un avantatge sobre la classe mitjana, perquè té més oportunitats de vida social segregada. Però des d'una perspectiva feminista, novament, avantatge o desavantatge depèn d'elecció de postures estratègiques i tèdriques. El fet que les diferències entre el món de les dones i el dels homes disminueixen, es podria veure com un pas cap la utopia feminista d'un món en què no es tingués en compte el gènere. (Almenys això seria la meua utopia; n'hi ha altres). Però també es podria veure com un perill. Desapareixen els espais per elaborar discursos alternatius, discursos fets des d'habitus de gènere diferents del gènere dominant. Personalment, crec que els discursos alternatius continuen fent molta falta, tenint en compte els molts avantatges culturals i materials dels quals encara gaudeixen els homes. I com són dos mons amb habitus distints, resulta perillós per al món subordinat (el de les dones) no poder verbalitzar i fer escoltar les seves experiències. I com que un gènere domina, resulta difícil aconseguir això en espais mixtos. Per un altre costat, vegeu el paràgraf següent aquí –hi ha perills també en la segregació. No em toca a mi definir l'ideal, però per definir-me a mi mateixa davant el lector diré que suposo que l'ideal seria una mescla d'espais separats mentre faci falta però a llarg termini tendents a desaparèixer, i espais mixtos en què el gènere dominant faci un esforç per escoltar alguna cosa més que la seva pròpia veu.

11. Per descriure diferents aspectes de l'ordre de gènere he desenvolupat els conceptes *abast*, *força* i *jerarquia* (Thurén 1993, 1996). L'*abast* és la quantitat d'àrees de la vida per a les quals el gènere és rellevant en una societat; la *força* és l'èmfasi o pes cultural de les idees de gènere; i la *jerarquia* és el grau de jerarquització o la seva possible absència. Són tres coses analíticament diferents. En l'exemple de Madrid veiem que l'abast pot disminuir sense que resulti clar si la jerarquia disminueix o solament canvia d'aspecte.

Per als processos culturals i socials col·lectius és també decisiu quines categories de persones tenen accés a nombrosos espais de negociació cultural i, per tant, influeixen fortament en els processos. Els habitus que caracteritzen els grups més influents tindran un ressò més fort en els processos de canvi, i es reproduiran amb més eficàcia.

Això tindrà conseqüències per a les relacions de poder en general. Si existeixen diferències entre dones i homes pel que fa als contextos de discurs als quals tenen accés, aquest fet tindrà conseqüències per a l'ordre de gènere.

Molts dels espais per a les negociacions culturals han estat altament generitzats a Espanya. Segueixen estant generitzats, però en menor grau, i la segregació segons gènere es qüestiona. Aquesta deslegitimació de la generització no podrà deixar d'influir en una desjerarquització de l'ordre de gènere, però aquesta desjerarquització no és completa ni tan sols en el nivell d'idees, i tant els habitus com les pràctiques van a la saga.

Conquerir els bars i altres espais de debat qüestiona la llibertat personal i el poder en la societat en general. Es tracta de tornar a definir els límits del que es considera permisible i per a qui ho és, pel que fa a diversions i plaers, i es tracta d'una redistribució entre dones i homes dels recursos pràctics de la vida quotidiana i de la política i l'economia, a la vida familiar i a la vida professional. De frívol res!

L'exemple dels bars és, per descomptat, un exemple del fet que els espais de negociació cultural són a tot arreu. Però és també un exemple crucial de negociació de la legitimitat mateixa de l'accés als mitjans de negociació, és una metanegociació.

El meu suggeriment metodològic és: per descriure un ordre de gènere des d'una perspectiva feminista, s'ha d'inquirir (entre altres coses) quins espais hi ha per a la negociació cultural, com són connectats entre si, quina relació tenen amb altres recursos importants, fins a quin punt són generitzats, de quin gènere i en quina mesura la generització és jeràrquica, com s'hi duu a terme la interacció, quins temes s'hi negocien, etc.

Si volem pronunciar-nos sobre les circumstàncies de poder en distintes societats o contextos i comparar-les sense caure en l'etnocentrisme, hem de cercar recursos que es poden definir de manera universalment vàlida sense que el nivell d'abstracció sigui tan alt que es perdi la connexió amb la pràctica, la vida quotidiana. Un recurs que aplega aquestes característiques és l'accés a i la influència en les negociacions culturals; és tan important o més com l'accés a diners, prestigi o poder formal de decisió, amb els quals, per descomptat, és en relació dinàmica.

És un concepte analític, és a dir, intencionadament definit com buit de contingut empíric. Solament així es podrà aplicar universalment. El que no serà universal és la forma que adoptin els espais de negociació cultural en diferents indrets i temps. De descobrir-los i descriure'ls s'encarregarà el treball etnogràfic.

Les definicions són imprescindibles però han de ser mínimes. Quelcom així com:

- Un espai de negociació cultural és un lloc en què dues o més persones tenen ocasió de trobar-se per parlar i escoltar, mirar i ser vistes.
- L'accés als espais de negociació és la possibilitat que té un individu o una categoria de persones per ser presents en aquests espais sense que tinguin sancions (materialment o simbòlicament) i per fer notar la seva presència i que aquesta presència es valori i es tingui en compte.
- Perquè es pugui parlar de negociació cultural

12. Gràcies a Virginia Maquieira per fer-me veure que mancava precisió en la primera versió d'aquest text. Li dono la raó i intento subsanar l'error. Amb tot, insisteixo que les definicions han de ser molt abstractes per ser àmpliament aplicables. Si els conceptes tenen massa concreció es perd la possibilitat de comparar recursos de poder entre societats de diferents tipus, i això és precisament el que s'ha de fer si volem construir teories sobre gènere i poder, l'aplicabilitat de la qual no és limitada a unes poques societats (generalment les anomenades occidentals). La imaginació de l'ésser humà és gran quan es tracta de construir societats; són molt variades, i en la mesura que totes tenen algun tipus d'ordre de gènere, i la majoria dels ordres de gènere són més o menys jeràrquics, és necessari tenir-les totes en compte per intentar comprendre cada cop millor el fenomen del gènere.

hi ha d'haver una part de diferència de perspectives entre els participants.¹²

Si el món social es constitueix en gran mesura en i pels discursos –i jo crec que és així com s'han dirigit amb preferència les mirades analítiques de la darrera dècada–; aquest fet es pot considerar com un teló de fons general per a molts tipus d'anàlisi. Sens dubte, per analitzar com la influència d'algunes categories de persones és més gran que la d'altres sobre el canvi/la reproducció de la vida social. Però sempre cal *contextualitzar* les pràctiques dels discursos. Convé descriure qui pot dir què, on, com i en quines condicions, i qui l'escolta i com.

Bibliografia

BOURDIEU, Pierre (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

BUCHOLTZ, Mary (2001) «Reflexivity and Critique in Discourse Analysis.» *Critique of Anthropology*, 21:2.

CAMERON, Deborah (1997) «Theoretical debates in feminist linguistics: questions of sex and gender». A: WODAK, R. (ed.) *Gender and Discourse*. Londres: Sage.

CONNELL, Robert W. (1987) *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press.

DI LEONARDO, Micaela (ed) (1991) *Gender at the Crossroads of Knowledge. Feminist Anthropology in the Postmodern Era*. Berkeley/Londres: University of California Press.

GARCIA DE LEON, María Antonia; GARCIA DE CORTAZAR, Marisa; ORTEGA, Félix (ed.) (1996) *Sociología de las mujeres españolas*. Madrid: Editorial Complutense.

GILMORE, David D. (1990) «Men and Women in Southern Spain: «Domestic Power» Revisited.» *American Anthropologist*, vol 92, nr 4.

HANNERZ, Ulf (1992) *Cultural Complexity*. Nueva York: Columbia University Press.

KENDALL, Shari; TANNEN, Deborah (1997) «Gender and language in the workplace» A: WODAK, R. (ed.) *Gender and Discourse*. Londres: Sage.

LIBRERÍA DE MUJERES DE MILÁN (1996) «El final del patriarcado. Ha ocurrido y no por casualidad.» *El Viejo Topo*.

MASCIA-LEES, Frances E.; SHARPE, Patricia; COHEN, Colleen Ballerino (1989), «The Post-Modernist Turn in Anthropology: Cautions from a Feminist Perspective.» *Signs* 15.

MOORE, Henrietta (ed.) (1999) *Anthropological theory today*. Cambridge: Polity Press.

STRAUSS, Claudia; QUINN, Naomi (1997) *A cognitive theory of cultural meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.

THUREN, Britt-Marie (1988) *Left Hand Left Behind. The Changing Gender System of a Barrio in Valencia, Spain*. Estocolmo: Stockholm Studies in Social Anthropology.

THUREN, Britt-Marie (1993) *El poder generizado. El desarrollo de la antropología feminista*. Madrid: Instituto de Investigaciones Feministas, Universidad Complutense de Madrid.

THUREN, Britt-Marie (1996) «Om styrka räckvidd och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp.» *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* núm. 3-4.

THUREN, Britt-Marie, (2000), «Out of the house - to do what? Women in the Spanish neighbourhood movement». A: GODDARD, V. A. (ed): *Gender, Agency and Change. Anthropological perspectives*. Londres, Nueva York: Routledge.

THUREN, Britt-Marie (ed.) (2002), *Genusvägar*. Malmö: Liber.

THUREN, Britt-Marie, en preparació, *Women, Men and Persons: Managing Gender Meanings in Middle Class Madrid*.

VISWESWARAN, Kamala (1997) «Histories of Feminist Ethnography.» *Annual Review of Anthropology*, 26.

WINTHER JORGENSEN, Marianne; PHILLIPS, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.